

ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.162.2.3:18(092)

DOI <https://doi.org/10.31652/3041-1084-2026-7-08>

**Юліуш Словацький : українська школа
в польському романтизмі та гетеїзм**

**Juliusz Słowacki : Ukrainian School
in Polish Romanticism and Goetheism**

Kondratiuk Lesia Mykolaivna,

doktor nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa,

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Polska,

<https://orcid.org/0000-0001-9445-9653>

Lnkon@ukr.net

Зелененька Ірина Алімівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української літератури,

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-3031-775X>

iryna.zelenenka@vspu.edu.ua

Надійшла до редакції : 28 лютого 2026 р. Схвалено до друку : 12 березня 2026 р.

Анотація. В уже сформованих станом на першу чверть двадцять першого століття наукових поглядах на українську школу в польському романтизмі, на українську образність, символіку, тематику, мотиви, проблематику в ліриці польських романтиків, зосібна в поемах і баладах, у думках та елегіях, у пісенних

і драматичних творах Юліуша Словацького (Juliusz Słowacki), чітко позиціоновані зв'язки кожного з авторів цього формату з Україною, наголошено на знаннях польських діячів, учасників Листопадового повстання, історії та культури України, зокрема – фольклорної, оскільки чільні представники, засновники явища (Юзеф Богдан Залеський, Северин Гощинський, Антоній Мальчевський) походили з теренів Правобережжя України, із Волині. Насправді ж за розлогим оспівуванням українського степу, козацьких вольностей і свобод, запорозької старовини ховається не лише задум споглядального замилювання українською екзотикою, а й потенційні патріотизми, польський і український, що не суперечать один одному, у яких заковані дихотомію втрат і відновлень. Сентиментальні й романтичні пориви Юліуша Словацького залежні не лише від української й батьківщини, а й від прогресивних концепцій, що поширилися з заходу Європи, саме тому його драматичний герой, юний авантюрист Кордіан із однойменної драматичної поеми на історичному матеріалі подорожує Європою нового часу, захоплюючись світом, але розуміючи суспільну байдужість до долі того чи того порабованого етносу. Звідси й картинність природи, поєднана з ідеалізацією героїки минулого, а також містифікації, пов'язані з непевним майбутнім націй, обірваність сюжетних ліній, фатальність емігрантської ностальгії. Концепція єднання польського й українського народів узалежнена від суми за Річчю Посполитою, від поширення знань у Європі про загарбані Російською імперією терени України та Польщі, що, звісно, мало би покликати гуманістів до відновлення справедливості та встановлення демократії.

Ключові слова: романтизм, українська школа в польському романтизмі, драматична поема на історичному матеріалі, націософія, патріотизм, українсько-польські літературні взаємини.

Abstract. In the already formed as of the first quarter of the twenty-first century scientific views on the Ukrainian school in Polish romanticism, on Ukrainian imagery, symbolism, themes, motifs, and issues in the lyrics of Polish romantics, especially in poems and ballads, in thoughts and elegies, in the song and dramatic works of Juliusz Słowacki, the connections of each of the authors of this format with Ukraine are clearly

positioned, the knowledge of Polish figures, participants in the November Uprising, the history and culture of Ukraine, especially folklore, is emphasized, since the leading representatives, founders of the phenomenon (Józef Bohdan Zaleski, Severyn Hoszczyński, Antoni Malchevsky) came from the territories of Right-Bank Ukraine, from Volhynia. In fact, behind the extensive glorification of the Ukrainian steppe, Cossack liberties and freedoms, and Zaporozhian antiquity, there is hidden not only the idea of contemplative admiration for Ukrainian exoticism, but also potential patriotisms, Polish and Ukrainian, which do not contradict each other, in which the dichotomy of losses and restorations is encoded. Juliusz Słowacki's sentimental and romantic impulses depend not only on Ukrainian and the homeland, but also on progressive concepts that have spread from Western Europe, which is why his dramatic hero, the young adventurer Kordian from the dramatic poem of the same name, travels through modern Europe on historical material, admiring the world, but understanding the public indifference to the fate of this or that enslaved ethnic group. Hence, the picturesqueness of nature, combined with the idealisation of the heroic past, as well as the mystifications associated with the uncertain future of nations, the disjointedness of plot lines, and the fatality of emigrant nostalgia. The concept of the unity of the Polish and Ukrainian peoples is dependent on longing for the Polish-Lithuanian Commonwealth, on the spread of knowledge in Europe about the territories of Ukraine and Poland conquered by the Russian Empire, which, of course, should have called upon humanists to restore justice and establish democracy.

Keywords: romanticism, Ukrainian school in Polish romanticism, dramatic poem based on historical material, nationalism, patriotism, Ukrainian-Polish literary relations

Постановка проблеми. Один із чільних європейських поетів-романтиків, один із найяскравіших польських поетів, чільний представник «української школи» польського романтизму, чий життя, творчість, світогляд і художня майстерність сформувалися на межі кількох європейських культур – зокрема польської, української, німецької – Юліуш Словацький (1809–1849 рр.). Феномен романтичного мислення мистця влягає в канон романтизму сходу й центру Європи, що становить осердя патріотичної європейки дев'ятнадцятого

століття – ідеться про творчу спадщину Адама Міцкевича, Юліуша Словацького, Зигмунта Красінського, народжених у Кременці на Волині, окваліфікованих «трьома пророками» польської філософії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед масиву досліджень життєтворчості Юліуша Словацького цікавими для нас є погляди кількох полоністів. Відштовхнемося від формулювання історика й публіциста Казімежа Вуйціцького (Kazimierz Wóycicki) про націєтворчу складову як домінанту розвитку романтизму в центрі Європи, протилежну передмодерним розрухам, явленим у межах варіанту романтизму на теренах заходу Європи [1]. Едвард Дембовський (Edward Dembowski), сучасник Юліуша Словацького, пишучи про романтичного автора, акцентував увагу на дороговказах, які залишив поет для європейського суспільства [2]. Слушною є думка сучасного дослідника Марека Трощинського (Marek Troszyński) наголосив, що не випадкова незавершеність ряду творів Юліуша Словацького є тенденцією його романтичної бардовості, що складається з неповноти й незавершеності й зумовлена баченням вибагливого співрозмовника в особі читача, котрий здатний дошукуватися еврики [21]; себто автор не закриває читацькі потреби, а веде його в коло актуальних для Польщі проблем, не розкриваючи суті образно-символічного ладу, викликає читача на акт співмислення, на ініціативне співпереживання та співпристрась, на волевиявлення. Марек Трощинський наголошував на тому, що Юліуш Словацький залишав для свого читача загадки та покликав його до еврики й трансцендентності [21]. Феномен романтичного бачення Юліуша Словацького, на думку одного з найгрунтовніших полоністів сучасності Ярослава Поліщука, полягає в гострому відчутті відповідальності за себе й за народ, у співпереживаннях помилок і невдач, а драматична поема на історичному матеріалі «Кордіан» сприймається як «зразок патріотичної заангажованості» [14], на високих регістрах романтичної естетики, у якому втілені «архетипні ознаки своєї спільноти» [14], «речником» якої автор себе відчув. Згадаємо дотичні до заявленої проблематики розвідки Зелененької І. А., у яких ідеться про вплив Юліуша Словацького на віршотворчість наступних поколінь польських та українських авторів: «Станіслав Єжи Лец у науковій

інтерпретації Ігоря Костецького», [7, с. 100–112], «Особливості творчості Василя Вишиваного (Вільгельма Франца Йозефа Карла Фон Габсбурга-Лотаринзького)» [6], «Інтерпретація війни в Україні: українська, польська, болгарська, литовська поезія (на матеріалі антології «Весна озброєна»)» [4, с. 102–112], «Не вельми ліризована інтерпретація війни (Європейська любов до України в перекладах Віктора Мельника)» [5, с. 73], а також це розвідка Зелененької І. А., Кирилук Д. А. Україна як європейська країна, що потерпає від збройної агресії, в інтерпретації польського поета Гаррі Дуди (на матеріалі двокнижжя «На очах у світу» [8, с. 113–124], стаття «Спазматична книга Гаррі Дуди «На очах у світу» про війну в Україні із перекладами Віктора Мельника» Зелененької І. А., Кондратюк Л. М. (Kondratiuk L.) [9, с. 388–392], огляд Зелененької І. А., Кондратюк Л. М. (Kondratiuk L.) «Європеїзм постаті Василя Кобця: Поезія та переклади» [10, с. 189–194].

Постановка завдання. Юліуш Словацький, пов'язаний із Україною не лише за фактом свого народження та формування літературного хисту на теренах Кременця та Кременеччини, оспіваного краю «срібних снів» (ідеться про пророцькі сни козацької доньки Саломеї про долю України й Польщі, головної героїні містичної драми на історичному матеріалі «Срібний сон Саломеї» – «Sen srebrny Salomei» (Romans dramatyczny w pięciu aktach)) [20], а й такою розробкою української тематики, яка стала тенденційною для художньої творчості польських демократів, мистців, опозиційних до російського імперіалізму. Україна Юліуша Словацького – різна, це й казковий, оповитий легендами й переказами край його дитинства, і земля свободи, переосмислена покрізь героїку українців (створюючи образ Мазепи в однойменній драмі, письменник романтизував Польщу, короля, вияскравив авантюрну легендність, пов'язану з молодістю Івана Мазепи як шлях ризиканта, позиціонував козака, який перетворюється на уславленого гетьмана, оспіваного європейськими романтиками, реалістами й модерністами) [24]. Юліуш Словацький цементував уявлення про становлення національної самосвідомості поляків від давнини й до нового часу; інтерпретована в його творах Україна не є ізольованою від світу, екзотизована, але не екзальтована й не знебарвлена, а пов'язана з різними куточками Європи,

як і життєтворчість Юліуша Словацького. Усе це провокує розширення культурного, історичного контекстів навколо спадщини Юліуша Словацького, співця краси та свободи, екзотики й месіанства, польського патріота-активіста й вимушеного емігранта [3].

Виклад основного матеріалу. Закцентуємо увагу на еволюції та варіативності втілення козацького культу в ліричній формі, дошукуючись яких, за Ярославом Поліщуком, Адріаном Чермінським (Adrian Czermiński), визначимо три періоди творчого опрацювання романтизації України: 1) ранній – наслідувальний, із узалежненням від авторитетів Северина Гоцинського (Seweryn Goszczyński) й Антонія Мальчевського (Antoni Malczewski); 2) зрілий – ностальгія у вигнанні, де українські мотиви то дистанційовані й екзистенційовані, то суголосні з іншими мотивами й екзальтовані; 3) пізній – демонізація й апокаліптизація мотивів драматичної України на тлі суперечностей сучасності й історії [1], [22], [15]. Про схожість романтичного мислення Юліуша Словацького й Тараса Шевченка писав Максим Рильський, згадуючи спільні фольклорні джерела, подібуючи то схожі версифікаційні підходи, то складність строфіки, то виразну пісенність, то наближеність до думної манери [16]; але незмінний акцент – на паралельності явищ у двох літературах, а про ремінісценції чи взаємовпливи в дослідженнях не йдеться.

Україніка, український колорит з'явилися вже в ранніх творах Юліуша Словацького, у романтичних віршах, зокрема в «Українській думці», перекладеній Марком Зісманом («Duma ukraińska»), де опоетизований Дніпро, а також питомі реалії романтичної України – біла хата, діброва, долина, місяць, котрий то потопає, то виринає (тут згадаємо й картинність вступу до балади «Причинна» Тараса Шевченка, і жанр думки, поширений в українському та в польському романтизмах): «Pod dąbrową, na dolinie / Widna zdała chatka biała; / Przy niej Dniepr szumiący płynie, / Nad nią brzoza wybijała, / I księżyc swiatłość błada...», у перекладі читаємо: «При діброві, у долині / білу хату бачить око. / Там Дніпро в шумному пліні, / там береза є висока...» [18]. Відзначаємо, як властиві для обох поетів ритмомелодійні підходи у ліричних, ліро-епічних творах: «Na samotną chatkę pada; / To się srebrną mgłą zasłoni, / To się kryje za

obłoki, / Igra w bystrej Dniepru toni, / Lub wśrząd cichej lskni zatoki...» [18], «Місяць
лле на хатку світло, / від якого все поблідло: / то пірне в туман срібляний, / то
сховається в хмаринах, / то у вир Дніпра загляне, / заблищить в його
глибинах...» [21]

У Юліуша Словацького як у зрілого романтика, у «Думі про Вацлава
Жевуського» образ-символ України стає патріархальним, а народність перестає
бути наївно-безпосередньою, осмислюється через заглиблення в історію, у
фольклор, а тому особлива урочистість і піднесеність сприймається, як
осмислена традиція, як рефлексія, картинна, осмислена, світоглядна,
контекстна [2]. Екзотичні образи й символи у творчості Юліуша Словацького –
окрема цілинна царина для подальших студій.

Науковці, які в той чи той спосіб звертали свою увагу на українську
тематику й проблематику в поемах, драмах, віршах Юліуша Словацького,
досліджували його зв'язки з Україною, наголошували на ґрунтовних знаннях
історичної україніки, очевидним є вплив українського (почасти – з Волині й
Поділля) фольклору на його творчість. Виразним є вплив козаччини й
гайдамаччини на багатьох польських романтиків, однак він не перманентно
ідеалістичний – польські романтики закликали до єднання два народи, до
спільної вольності, ностальгуючи за періодом розквіту Речі Посполитої, саме в
цьому контексті романтизація українських січовиків перетворилася на цілий
культ, на «ґлорифікацію образу козака» [15] в ранній ліриці Юліуша
Словацького, як зазначає Ярослав Поліщук, де козак уявляється як новітній
лицар із непохитним кодексом честі, одержимий вселенською справедливістю,
ідеалами свободи, захоплений відвагою побратимів та пошуком героїчного
шляху, смерть на якому не перетвориться на безглуздя, а покликатиме інших до
зброї за справедливість.

Драматична поема на історичному матеріалі «Кордіан» («Kordian») Юліуша
Словацького написана після поразки антиімперського Листопадового
повстання (національного зриву 1830–1831 рр.), становила та продовжує
становити особливий актуалітет у контексті боротьби за свободу й супроти
режиму, вважається одним із ключових драматичних творів польського

романтизму. Епіграфом до твору стало філософське цитування авторської поеми «Ламбро» («Lambro»), вступ складається з «Підготовки» («Przygotowanie») та «Прологу» («Prolog»), три акти основної частини діляться на сцени. У «Підготовці» дія несподівано містифікується – у помешканні чарівника Твардовського серед Карпат у ніч на ХІХ ст. нечисть (схожа на нечисть із драми на історичному матеріалі «Макбет» Вільяма Шекспіра й із філософської трагедії «Фауст» Йоганна Вольфганга фон Гете) створює таких фігурантів Листопадового повстання, ліберальність яких завадить реалізації незалежницьких поривів поляків. Із акту в акт Кордіан переходить через трансформації – нещасливе кохання до старшої за віком Лаури, він близький до суїциду, подорожує Європою (Сент-Джеймський парк у Лондоні, крейдовий кліф у Дуврі, італійська вілла) під час якої переконується в тому, що європейці, зокібна й тодішній Ватикан, не переймаються проблемами поляків, підіймається на Монблан, де вигукує, що Польща є Винкельридом націй (автор апелює до постаті легендаризованого швейцарського героя Арнольда фон Вінкельріда, який пожертвував собою заради перемоги швейцарців над військом Леопольда Австрійського (Габсбурга)): «Polska Winkelriedem narodów» (порівняємо, в Адама Міцкевича: «Polska Chrystusem narodów» («Польща є Христом народів»)) [13], [15], бере участь у змові й готується до вбивства Миколи І після коронації у Варшаві (1829 р.), проте відмовляється від свого задуму, перебуває у божевільні, схоплений, але помилуваний за проханням князя Костянтина, підозрюваного імператором, – каральний підрозділ має виконати вирок, але автор залишає фінал відкритим, із коментування спостерігачів [3].

У «Кордіані» поєднано романтичні мотиви, аналіз перебігу та наслідки й поразку Листопадового повстання із особистою драмою письменника, із його життєтворчістю. У характері польського романтизму, рефлексивізованому в ліричних, ліро-епічних творах Адама Міцкевича через авантюрні пориви, Юліуш Словацький розвинув міркування, схожі до радикальних, підсилені то роздумами про абсолютну свободу й волевиявлення поза будь-якими детермінантами, то філософствуваннями про відповідальність, бунтівливими закидами та риторикою про політичну волю, гуманізм, аполітичність і безволля, а тому

Кордіан перебуває під впливом емоцій, викликаних то лібералізмом, то апатією, то анархізмом, то радикалізмом [11], [12].

Драматична поема на історичному матеріалі «Кордіан» з'явилася з-під пера польського романтика на еміграції, мотиви втрати надій національної еліти в ній наскрізні, втілені в образі Кордіана та його однодумців, але висловлені й пророцькі передчуття нової, переможної боротьби, себто революційної – у 1917 році, коли вдалося відновити польську державність, як і українську. Внутрішня драма мистця, драматизм творчої еволюції, кар'єри також виявляємо в «Кордіані», в поведінці Кордіана, так авторові вдається поєднати у драматичній поемі глибого особисте, екзистенційне й усезагальне, що перебувають у більш чи менш виразному перманентному зв'язку, явити Кордіана то новітнім Вертером, то Фаустом.

У пролозі до «Кордіана» Юліуш Словацький відобразив власний моральний занепад, занепадницькі настрої польських активістів, пишучи про поезію як про мистецтво, запевнив читача в її потенціалі втішати та засмучувати, окреслив її амплітуду від торжествування до скорботи й навспак, ресурс абстрагування й осмислення, плекаючи власну емігрантську музу в спектрі від національної поразки до досягнення краси світу, звично знаної та екзотичної, від плекання власного духу спротиву в його інтелектуальній формі до закликів мобілізуватися й боротися за свободу, проти імперіалізму. Усе це передано в напівпісенному ладі, метафорично.

Постать Кордіана в драматичній поемі Юліуша Словацького «Кордіан» (1834) сприймається прокрізь явищність тематики поразки національно-визвольної ініціативи поляків й боротьби проти російського імперіалізму, резонансу Листопадового повстання 1830–1831 рр. Авторські рефлексії навколо фактів польської історії, тих подій, що були сучасними для мистця, максимально драматизовані, оскільки спроби протистояти імперській Росії й відновити польську державність, висвітлені автором як авантюрні, були приречені на поразку й спровокували велике розчарування. Активна національна позиція Юліуша Словацького й підтримка Листопадового повстання були помітними для імперіалістів, а тому виїзд із Варшави навесні 1831 року й

вимушена еміграція дозволили уникнути арешту й покарання (емігрантська муза стала ідентифікатором і для інших представників польського романтизму – Адама Міцкевича, Богдана Залеського). Перманентна ностальгійна любов до Польщі, України, Кременця, Вільна, Варшави й передчуття незворотної втрати, виявлені у творах Юліуша Словацького, написаних на еміграції, пророчі. Вимушена еміграція стала знаковим мотивом у творчості романтиків, за ним – згадуване славетне минуле, причини поразки визвольних змагань, крах юнацьких сподівань [22].

П'ятнадцятилітній Кордіан – юний герой, узагальнений образ польського повстанця (згадаємо тут Ярему Галайду з Шевченкових «Гайдамаків»), разом із тим у власних поривах нагадує автора, учасника Листопадового повстання, вимушеного емігранта. Іменування героя пов'язане не з типовим опрацюванням фольклору, властивим романтизму, а з авторським пієтетом на користь творчості Адама Міцкевича. Драматична поема на історичному матеріалі «Кордіан» Юліуша Словацького, опублікована в 1834 р., вважається сворієрідною відповіддю мистця на III частину поетичної драми «Дзяди» («Dziady») Адама Міцкевича – «Дрезденські дзяди» (1832 р.), недописану, у якій польський поет Конрад кинутий до в'язниці за незалежницькі настрої (в основі – історична віленська справа змовників 1823–1824 рр., а не Листопадове повстання, як у Юліуша Словацького, хоча і Адам Міцкевич, і Юліуш Словацький не передають деталей історичних подій, а зображають змовника й повстанця у біографічному ракурсі). Відтак зрозуміло, чому «Кордіан» Юліуша Словацького – твір подібний до Міцкевичевого за будовою, жанровими ознаками, ідеями та мотивами. Ім'я Кордіан близьке фонетично до імені Конрад (згадаємо тут ще й епічну поему Адама Міцкевича «Конрад Валленрод, історичну повість з литовського та пруського життя» («Konrad Wallenrod, powieść historyczna z dziejów litewskich i pruskic»)) й до античної символіки, античної драми, де символізм називань часто густо кодує духовну міць, фізичний потенціал, дієву незламність, виклики й пошуки [13], [1].

Кордіан, як типовий романтичний герой, перебуває у змінних настроях і станах (від сумування, тужливості, розчарування до рішучості й поривів, від

оновлення духовних сил, відчайдушного оптимізму аж до самозречення). Кордіанові розум і серце не надто нагадують вертерівські, оскільки ідея визволення Польщі не є утопічною, а варта жертви, навіть якщо жертвність передбачає втрату життя. Про це Кордіан спілкується з Ксьондзом, який обіцяє посадити ружу місячну, яка б цвіла в холодні дні: «...dzisiaj w tym ogrodzie / Zasadzę różę miesięczną i twojem / Nazwę imieniem... by zakwitła w chłodzie / Posepna, blada...» [17], прагне назвати квітку іменням юнака, який тут-таки готується знищити російське самодержавство в його першій особі: «Spłyńcie się teraz w jednej myślnej chmurze / Wszystkie sny marzeń latające błędnie! I bądźcie ze mną! Niebo! Ty mi zapal / Słońce i księżyc i gwiazdy, bo konam! / Bo tam przed ludźmi, choćby wbity na pal, / Zamknę cierpienia i bóle pokonam; / Lecz tu łez moich duma nie zatrzyma... / O! gdybym wiedział, że tak bez powrotu / Ziemię żegnałem; przed chwilą odlotu / Patrzyłbym na świat innymi oczyma, / Dłużej! Ciekawiej, a może ze łzami... / Bo tam pomiędzy ogrodu kwiatami / Jest pewnie piękny kwiat... a ja go nie znam!... / Może dźwięk, jaki nowa struna daje... / A ja nie słyszałem... Czegoś mi nie staje! / Ludzi znać nie chcę, lecz niech się obeznam / Z ziemią, piastunką ludzi!... O! ty ziemio! Byłaś dla mnie piastunką troskliwą?» [17]. Переклад максимально влучно передає інтонації повсталого юнака: «В думок єдину хмару позливати мушу / Всі сни і мрії, що подосі навмання літали, – / Зі мною будьте! Небеса, нехай мені запалють зірки і сонце з місяцем, бо я вмираю! / Бо там перед людьми, бодай посаджений на палю, / Страждання приховую, болі подолаю; / Я гордий! Тільки тут для сліз немає стриму... / Якби я знав, що вже без повороту / З землею попрощаюсь, – перед хвилиною відльоту / На світ дивився б іншими очима. / Допитливіше! Довше! Може, й зі сльозами... / Бо там у парку між квітками / Повинна бути гарна квітка...

Я ж її не знаю! / Можливо, звук якийсь новий народжено струною... / А я не чув його... Бо щось не те зі мною! / Людей не хочу знати, хай мене стрічає / Земля – людей пестунка! Земле світла, / Пестункою дбайливою була ти і для мене?» [19]

Фіксуємо у «Кордіані» багатюще інтертекстуальне поле – Біблія, творчість Вільяма Шекспіра, Франсуа-Марі Аруе Вольтера, Джорджа Гордона Байрона

(юний польський авантюристик Кордіан натхненно читає на дуврському крейдовому кліфі трагедію «Король Лір» обожнюваного Вільяма Шекспіра – і особисті драми дійових осіб, ренесансного та романтичного авантюристиків стають суголосними). Читач знайомиться з особистістю юного талановитого Кордіана, який зображений за читанням роману «Страждання молодого Вертера» (1774 р.) Йоганна Вольфганга фон Гете під деревом, натхненний німецькою літературою сентименталізму, класицизму й романтизму, сам віршує про своє нерозділене кохання (у вступній частині не випадково з'являється, як дійова особа концепційно фаустівський Мефістофель – гетеанство, філософія «бурі й натиску» так чи так присутні в сюжеті), яку пропонує читачеві Юліуш Словацький, одержимий ідеєю неспогадного вільнодумства, на помежі в'ї містицизму, свободи індивідуальної та національної), охочий до розповідей старого слуги Гжегожа, його метикуватих паремій, притч і казок, зокрема про Янка, який шив псоті черевики й узував королівських хортів на лови, аж до спогадів про службу в Єгипті, про бій біля Нілу, про навалу Наполеона на Москву, особливо промовистий спогадний епізод – про імперський полон (про спробу поляків повстати серед Сибіру, про протистояння з башкирами, що породжує певні перегуки з сучасністю). У творі автор час від часу передає атмосферу дискусії польських аристократів на предмет національних проблем – це автобіографічний момент, Юліуш Словацький вів дискусії з Юліаном Немцевичем, дебатував із Адамом Міцкевичем (але й навчався в нього як у співвітчизника-борця та свого великого сучасника) [15].

У фіналі драматичної поеми «Кордіан» уміщена ремарка: «Кінець першої частини» [19], другої частини немає, себто фінал драматичного твору залишається відкритим, що незрозуміло як для читача, так і для дослідників життєтворчості польського романтика, які констатують факт незавершеності багатьох творів Юліуша Словацького великої форми, опрацювавши в пошуках відповіді на це загадкове питання чернетки та редакції творів. Сталим залишається міркування дослідників життєтворчості майстра про те, що Юліуш Словацький глибоко пережив поразку Листопадового повстання, а тому вагався,

чи оприлюднювати написану в емоційному напруженні другу частину драматичної поеми «Кордіан», чи знищити її на стадії рукопису.

Драматична поема на історичному матеріалі «Кордіан» Юліуша Словацького була сприйнята поляками як драматичний заповіт, із закликом до боротьби за свободу в її універсумі та в патріотичному вимірі, із огляду на «niedoczynu» («недодії») Листопадового повстання; і, очевидно, із огляду на виклики сучасності, залишається актуальною (для багатьох народів Європи, особливо центральної її частини, в актуалітеті – національна свідомість, самосвідомість, самість, самопошанність, а тому програмність «Кордіана» сприймається без особливих дискусій). Рефлексії над темним походженням імперіалізму і неприродністю його виявів, на відміну від природності Вітчизни й священності її захисту, проголошені у «Кордіані» у контексті верховенства права, покликають сучасників до глибоких роздумів, до відшукування нових паралелей у дослідженні творчості двох народів, близьких за долею у хроносі.

У драматичній поемі на історичному матеріалі «Кордіан» Юліуша Словацького немає звичного для європейського романтизму протистояння героя та юрби, де героєві в той чи той спосіб, повністю або ж частково вдається змінити думку натовпу, натомість у польському романтизмі завдяки праці Юліуша Словацького з'являється ціла традиція діалогу героя зі своїми прихильниками та опонентами, і, як наслідок, різноманітне оточення не змінює героя, оскільки не долає тих моральних випробувань, які проходить юнак, дослухаючись до сумління; оточення й не залишається інертним, а підступно зраджує. У такий спосіб автор локалізував проблеми національної ідентичності та волевиявлення [14].

У мистецькій біографії, життєтворчості Юліуша Словацького драматична поема на історичному матеріалі «Кордіан» зайняла виняткове місце, як і в польській цивілізаційності. Історичні, психологічні, радше – психо-історичні, а також морально-етичні рефлексії фокусуються саме в драматичній поемі на історичному матеріалі «Кордіан» Юліуша Словацького, більшою мірою, аніж в інших його драматичних та ліро-епічних творах, особливо зосереджені навколо проблеми вибору. Україна й українці стають фарватерами власної стоїчності

автора, а не лише зумовлені фоновим функціоналом. Питання спротиву імперіалізму перетворюється на проблему бунту й відповідальності, оскільки бунт – стихійний, а відповідальність передбачає осмислений вибір. Автор загострює це, зображаючи Миколу I, даючи можливість дійовій особі рефлексувати навколо власного гегемонізму: «Europe jak jabłko rozetnę, a nóż zatruty obie zatruję połowu» («Я розріжу Європу навпіл, як яблуко, отруйним ножом, який знищить обидві частини»); «Ha! Ha! Albo ja wielki? Albo świat ten mały?» («Ха! Ха! Чи це я великий? Чи світ малий?»); «Polska już ostygła, umarła, i na wieki. Jak magnesu igłą na północ obrócona, w Sybir patrzy mroźny» («Польща вже охолола й навіки вмерла. Як стрілка магніту, що обернута на північ, дивиться в бік морозного Сибіру») [19].

Слушно вести мову про традиції перекладів лірики, баладних творів, поем Юліуша Словацького, зосібна – українською мовою, що практикується з XIX століття; згадаємо переклади у кінці та на зламі XIX – XX століть Володимира Кальби, Олени Пчілки, Михайла Старицького, Василя Щурата, Івана Верхратського, Сидора Твердохліба, у перебігу XX століття – Миколи Зерова, Миколи Бажана, Бориса Тена, Василя Білоцерківського, Максима Рильського, Романа Лубківського, Дмитра Павличка, у XXI столітті – Віктора Мельника [14]. Перший повний переклад драматичної поеми на історичному матеріалі «Кордіан» Юліуша Словацького українською мовою за підтримки Польського Інституту в Києві здійснив перекладач, полоніст Віктор Мельник у розпал повномасштабного вторгнення військ сусідньої північної держави в Україну, переклад вийшов друком у видавництві «Літопис» (2024) [19], адже до цього часу в українських перекладах були позиціоновані здебільшого вірші польського романтика Юліуша Словацького, спорадично – ліро-епос, драматургія, адже його твори великої форми, драми, драматичні поеми незавершені, як і «Кордіан». Під час XIII Національних читань («Narodowe Czytanie» проводяться з 2012 р.), що відбулися 7 вересня 2024 р. у Варшаві, в Саксонському саду, чинний на той час президент Республіки Польща Анджей Дуда провів паралелі між подіями, відображеними в драматичній поемі «Кордіан», обраній для читання, і визвольною боротьбою українців у

XXI столітті. Переклад такого складного жанру як драматична поема на історичному матеріалі вимагає від тлумача дотримання часової детермінанти, етноколериту, філософії доби, силвети автора, що Вікторові Мельнику, без перебільшень, вдалося (тут і традиції перекладу, і співтворчість автора й перекладача, що є позахронологічним феноменом – Віктор Мельник добре відчув усі настроєві зміни автора, коливання в амплітуді від розпачу до іронії, зберіг інтонації чуттєві й інтригу, не змінив ритмомелодику та строфічну організацію оригіналу, лексичне навантаження). Особисті рефлексії перекладача все ж мають місце у творі (але про суб'єктивізм не йдеться), а саме в тих випадках, коли зрозуміла потреба органічного сприйняття тексту, конвенційно переданого українською мовою, надзвичайно багатою на виражальні засоби. Драматична поема на історичному матеріалі «Кордіан» у перекладі Віктора Мельника є нині одним із найкращих зразків метапоетичного перекладного письма, що суттєво впливає на розгортання українсько–польських взаємин.

Висновки. Ознаками поетизації України, Польщі у творчості Юліуша Словацького стали образи, символи, персоналії, котрі позначають європейські реалії, не лише українські й польські, а й німецькі, загорнені в тропеїчні характери, із претензією на програмність, на вокалістичність, зокрема волинську й подільську; окремі явища позиціонуються на рівні містерійності, а не лише загадковості, переходячи до передмодерну, виявляючи реагентність на дискурсивність, вимагаючи від читача аналітики.

Список використаних джерел:

1. Wóycicki K. Nostalgia i polityka. Esej o powrocie do Europy Środkowej. Warszawa: Czuły Barbarzyńca Press, 2015. 124 с. URL: <https://tezeusz.pl/nostalgia-i-polityka-esej-o-powrocie-do-europy-srodkowej-kazimierz-woycicki> (дата звернення: 02.02.2026).

2. Dembowski E. Kilka słów o pojęciu poezji, [w:] Idee programowe romantyków polskich. Antologia. Red. A. Kowalczykowa. Wrocław – Warszawa – Kraków: Ossolineum, 2000. URL: https://www.academia.edu/83874602/Romantyzm_uniwersytecki_kulturotw_XIX_wieku (дата звернення: 02.02.2026).

3. Жулинський М. Апостольська місія Тараса Шевченка та ідеали слов'янської єдності. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/a46f51a5-79e4-435e-aa8b-47dac68c648c/content> (дата звернення: 02.02.2026).
4. Зелененька І. А. Інтерпретація війни в Україні: українська, польська, болгарська, литовська поезія (на матеріалі антології «Весна озброєна»). Українська література : історичний досвід і перспективи, 2023. № 1. С. 102–112. <https://doi.org/10.31652/3041-1084-2023-1-102-112> (дата звернення: 02.02.2026).
5. Зелененька І. Не вельми ліризована інтерпретація війни (європейська любов до України в перекладах Віктора Мельника). Національна ідентичність у мові та культурі: збірник наукових праць / за заг. ред. О. Г. Шостак. Київ : Талком, 2023. С. 73–79. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/_merged.pdf (дата звернення: 02.02.2026).
6. Зелененька І. А. Особливості творчості Василя Вишиваного (Вільгельма Франца Йозефа Карла Фон Габсбурга-Лотаринзького). Збірник матеріалів II міжнародної наукової конференції «Ціна свободи: від української революції 1917–1921 рр. До російсько-української війни» 22–23 листопада 2024. С. 12–22. URL: <https://ethnic-studies.knu.ua.pdf> (дата звернення: 02.02.2026).
7. Зелененька І. А. Станіслав Єжи Лец у науковій інтерпретації Ігоря Костецького. Літературні контексти ХХ століття: Ігор Костецький і доба. Збірник наукових праць. Випуск 7. Вінниця: Твори, 2021. 440 с.
8. Зелененька І. А., Кирилюк Д. А. Україна як європейська країна, що потерпає від збройної агресії, в інтерпретації польського поета Гаррі Дуди (на матеріалі двокнижжя «На очах у світу»). Українська література: історичний досвід і перспективи). № 3. 2024. С. 113–124. <https://doi.org/10.31652/3041-1084-2023-2-39-48> (дата звернення: 02.02.2026).
9. Зелененька І. А., Кондратюк Л. М. Спазматична книга Гаррі Дуди «На очах у світу» про війну в Україні із перекладами Віктора Мельника. Modernization of today's science: experience and trends: Collection of Scientific Papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IX International Scientific and Theoretical Conference, November 28, 2025. Glasgow, Scotland, UK: International

Centre of Scientific Research. С. 388–392. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/view/28.11.2025> (дата звернення: 02.02.2026).

10. Зелененька І. А., Kondratyuk L. M. Європеїзм постаті Василя Кобця: Поезія та переклади. Modernisation of Science and its Influence on Global Processes: Collection of Scientific Papers «Scientia» with Proceedings of the IX International Scientific and Theoretical Conference, February 20, 2026. Bern, Swiss Confederation: International Centre of Scientific Research. С. 189–194. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/view/20.02.2026> (дата звернення: 02.02.2026).

11. Makowski St. «Kordian» Juliusza Słowackiego. Warszawa, 1976. 225 с. URL: <https://antykwarjat-torun.pl/pl/p/Kordian-Juliusza-Slowackiego-Stanislaw-Makowski-/22274> (дата звернення: 02.02.2026).

12. Makowski S. Słowacki: kontynuator Malczewskiego, «Przegląd Humanistyczny», 1996, nr 40 (2); Feliksiak E., Ukraina w «Marii» Malczewskiego, [w:] Szkoła ukraińska w romantyzmie polskim, pod red. S. Makowskiego, U. Makowskiej, M. Nesteruk, Warszawa 2012.

13. Насіловська А. «Кордіан». Із книжки «Історія польської літератури». Переклад: Марія Брацка. 08.05.2025. Посестри. Часопис № 155. <https://posestry.eu/zhurnal/no-155/statya/kordian-iz-knyzhky-istoriya-polskoyi-literatury>

14. Нахлік Є. Образ і проблема України у творчості Ю. Словацького. URL: <https://mjsk.te.ua/pl/slowacki-w-ukrainie/doslidzhennja-statti/98-obraz-i-problema-ukrayini-u-tvorchosti-juliusha-slovatskogo> (дата звернення: 02.02.2026)

15. Поліщук Я. Юліуш Словацький. Феномен романтичного бунту. Нова Польща. 03.02.2026. URL: <https://novapolshcha.pl/article/yuliush-slovackii-fenomen-romantichnogo-buntu/> (дата звернення: 02.02.2026).

16. Рильський М. Зібрання творів : у 20 т. Т. 14. Київ : Наукова думка, 1990.

17. Słowacki Ju. Kordian. URL: <http://www.lektury.waw.pl/0/1/kordian> (дата звернення: 02.02.2026).

18. Словацький Ю. Зібрання творів: у 2 т. Упор., вст. слово, заг. Ред. Р. Лубківського. Т. 1: поезії, поеми, листи до матері, маловідомі переклади творів Ю. Словацького Львів : Світ, 2011. 480 с.
19. Словацький Ю. Кордіан. Із польської мови переклав Віктор Мельник. Львів : Літопис, 2024. 148 с.
20. Словацький Б Ю. Срібний міф України : Поезії. Поеми. Драми. Львів : Світ, 2005. 304 с.
21. Словацький Ю. Українська дума. Упор, вст. ст. В. Звенигородського. Львів : Каменярь, 1993.
22. Troszyński M. Słowacki pisze dramat. Przestrzenie Teorii. Poznań 2010, Adam Mickiewicz University Press, Nr 13. P. 11–28. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/1392805> (дата звернення: 02.02.2026).
23. Czermiński A. Ukraina w poezji Słowackiego, Lwów, 1930.
24. Szkoła ukraińska w romantyzmie polskim, pod red. S. Makowskiego, U.* Makowskiej, M. Nesteruk, Warszawa. 2012. URL: https://opac.wimbp.zgora.pl/22401278587/ksiazka/szkola-ukrainska-w-romantyzmie-polskim?internalNav=1&bibFilter=2&_lang=uk (дата звернення: 02.02.2026).

References:

1. Wóycicki, K. (2015). Nostalgia i polityka. Esej o powrocie do Europy Środkowej. Warszawa: Czuły Barbarzyńca Press, 124 p. URL: <https://tezeusz.pl/nostalgia-i-polityka-esej-o-powrocie-do-europy-srodkowej-kazimierz-woycicki> (data zvernennia: 02.02.2026).
2. Dembowski, E. (2000). Kilka słów o pojęciu poezji, [w:] Idee programowe romantyków polskich. Antologia. Red. A. Kowalczykowa. Wrocław – Warszawa – Kraków: Ossolineum, URL: https://www.academia.edu/83874602/Romantyzm_uniwersytecki_kulturotw_XIX_wieku (data zvernennia: 02.02.2026).
3. Zhulynskiy, M. Apostolska misiia Tarasa Shevchenka ta idealy slovianskoi yednosti. URL:

<https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/a46f51a5-79e4-435e-aa8b-47dac68c648c/content> (data zvernennia: 02.02.2026).

4. Zelenenka, I. A. (2023). Interpretatsiia viiny v Ukraini: ukrainska, polska, bolharska, lytovska poeziia (na materialy antolohii «Vesna ozbroiena»). *Ukrainska literatura: istorychnyi dosvid i perspektyvy*, № 1. p. 102–112. <https://doi.org/10.31652/3041-1084-2023-1-102-112> (data zvernennia: 02.02.2026).

5. Zelenenka, I. (2023). Ne velmy liryzovana interpretatsiia viiny (ievropeiska liubov do Ukrainy v perekladakh Viktora Melnyka). *Natsionalna identychnist u movi ta kulturi: zbirnyk naukovykh prats / za zah. red. O. H. Shostak*. Kyiv : Talkom, p. 73–79. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/_merged.pdf (data zvernennia: 02.02.2026).

6. Zelenenka, I. A. (2024). Osoblyvosti tvorchosti Vasylia Vyshyvanoho (Vilhelma Frantsa Yozefa Karla fon Habsburha-Lotarynzko). *Zbirnyk materialiv II mizhnarodnoi naukovoï konferentsii «Tsina svobody: vid ukrainskoi revoliutsii 1917 – 1921 rr. Do rosiisko-ukrainskoi viiny» 22–23 listopada* p. 12–22. URL: <https://ethnic-studies.knu.ua.pdf> (data zvernennia: 02.02.2026).

7. Zelenenka, I. A. (2021). Stanislav Yezhy Liets u naukovii interpretatsii Ihoria Kostetskoho. *Literaturni konteksty KhKh stolittia: Ihor Kostetskyi i doba*. *Zbirnyk naukovykh prats*. Vypusk 7. Vinnytsia : Tvory, 440 p.

8. Zelenenka, I. A., Kyryliuk, D. A. (2024). Ukraina yak yevropeiska kraina, shcho poterpaie vid zbroinoi ahresii, v interpretatsii polskoho poeta Harri Dudy (na materialy dvoknyzhzhia «Na ochakh u svitu»)). *Ukrainska literatura: istorychnyi dosvid i perspektyvy*. № 3. p. 113–124. <https://doi.org/10.31652/3041-1084-2023-2-39-48> (data zvernennia: 02.02.2026).

9. Zelenenka, I. A., Kondratiuk, L. M. (2025). Spazmatychna knyha Harri Dudy «Na ochakh u svitu» pro viinu v Ukraini iz perekladamy Viktora Melnyka. *Modernisation of today's science: experience and trends: Collection of Scientific Papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IX International Scientific and Theoretical Conference, November 28, Glasgow, Scotland, UK: International Centre of Scientific Research*. p. 388–392. URL:

<https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/view/28.11.2025> (data zvernennia: 02.02.2026).

10. Zelenenka, I. A., Kondratyuk, L. M. (2026). Yevropeizm postati Vasyliia Kobtsia: Poeziia ta pereklady. Modernisation of Science and its Influence on Global Processes: Collection of Scientific Papers «Scientia» with Proceedings of the IX International Scientific and Theoretical Conference, February 20, Bern, Swiss Confederation: International Centre of Scientific Research. p. 189–194. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/view/20.02.2026> (data zvernennia: 02.02.2026).

11. Makowski St. (1976). «Kordian» Juliusza Słowackiego. Warszawa, 225 p. URL: <https://antykwariat-torun.pl/pl/p/Kordian-Juliusza-Slowackiego-Stanislaw-Makowski-/22274> (data zvernennia: 02.02.2026).

12. Makowski, St. (2012). Słowacki: kontynuator Malczewskiego, „Przegląd Humanistyczny”, 1996, nr 40 (2); Feliksiak E., Ukraina w „Marii” Malczewskiego, [w:] Szkoła ukraińska w romantyzmie polskim, pod red. S. Makowskiego, U. Makowskiej, M. Nesteruk, Warszawa.

13. Nasilovska, A. (2025). «Kordian». Iz knyzhky «Istoriia polskoi literatury» Pereklad: Mariia Bratska. 08.05.2025. Posestry. Chasopys № 155. <https://posestry.eu/zhurnal/no-155/statya/kordian-iz-knyzhky-istoriya-polskoyi-literatury>.

14. Nakhlik, Ye. (2026). Obraz i problema Ukrainy u tvorchosti Yu. Slovatskoho. URL : <https://mjsk.te.ua/pl/slowacki-w-ukrainie/doslidzhennja-statti/98-obraz-i-problema-ukrayini-u-tvorchosti-juliusza-slovatskogo> (data zvernennia: 02.02.2026).

15. Polishchuk, Ya. (2026). Yuliush Slovatskyi. Fenomen romantichnoho buntu. Nova Polshcha. 03.02.2026. URL : <https://novapolshcha.pl/article/yuliush-slovackii-fenomen-romantichnogo-buntu/> (data zvernennia: 02.02.2026).

16. Rylskyi, M. (1990). Zibrannia tvoriv: U 20 t. T. 14. Kyiv : Naukova dumka.

17. Słowacki, Juliusz. Kordian. URL: <http://www.lektury.waw.pl/0/1/kordian> (data zvernennia: 02.02.2026).

18. Slovatskyi, Yu. (2011). Zibrannia tvoriv : u 2 t. Upor., vst. slovo, zah. Red. R. Lubkivskoho. . T. 1: poezii, poemy, lysty do materi, malovidomi pereklady tvoriv Yu. Slovatskoho Lviv: Svit, 480 p.
19. Slovatskyi, Yu. (2024). Kordian. Iz polskoi movy pereklav Viktor Melnyk. Lviv : Litopys, 148 p.
20. Slovatskyi Yu. (2005). Sribnyi mif Ukrainy: Poezii. Poem. Dramy. Lviv : Svit, 304 s.
21. Slovatskyi Yu. (1993). Ukrainska дума. Upor, vst. st. V. Zvenyhorodskoho. Lviv : Kameniar.
22. Troszyński M. (2010). Słowacki pisze dramat. Przestrzenie Teorii. Poznań, Adam Mickiewicz University Press, Nr 13. R. 11-28. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/1392805> (data zvernennia: 02.02.2026).
23. Czermiński A. (1930). Ukraina w poezji Słowackiego, Lwów.
24. Szkoła ukraińska w romantyzmie polskim, pod red. S. Makowskiego, U. Makowskiej, M. Nesteruk, Warszawa. 2012. URL: https://opac.wimbp.zgora.pl/22401278587/ksiazka/szkola-ukrainska-w-romantyzmie-polskim?internalNav=1&bibFilter=2&_lang=uk (data zvernennia: 02.02.2026).

УДК 016:821.161.2.0

DOI <https://doi.org/10.31652/3041-1084-2026-7-09>

Бібліографічні джерела українського літературознавства (2003–2021) :
метабібліогр. довід.; уклад. : Т. В. Добко (керівник), Т. А. Гришина,
А. М. Колесніченко, В. Ю. Радченко, П. М. Штих; за участі В. А. Шкаріної,
А. В. Шумілової; наук. ред. : Т. В. Добко, С. С. Кіраль. Київ : НАН України,
Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2025. 786 с.

Bibliographic sources of Ukrainian literary studies (2003–2021) :
metabibliographic reference; compilers : T. V. Dobko (head), T. A. Grishina,
A. M. Kolesnichenko, V. Yu. Radchenko, P. M. Shtykh; with the participation of
V. A. Shkarina, A. V. Shumilova; scientific editors: T. V. Dobko, S. S. Kiral.
Kyiv : NAS of Ukraine, National Library of Ukraine named after
V. I. Vernadsky, 2025. 786 p.

Чистяк Дмитро Олександрович,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри романської філології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
заслужений працівник культури України
<https://orcid.org/0000-0003-0081-7806>
d.chystiak@knu.ua

Надійшла до редакції : 16 лютого 2026 р. Схвалено до друку : 04 березня 2026 р.

Метабібліографічний довідник «Бібліографічні джерела українського літературознавства (2003–2021)» присвячено дослідженню бібліографічних джерел українського літературознавства, що були переважно видані в Україні упродовж 2003–2021 рр. Видання відкривається ґрунтовною вступною статтею доктора наук із соціальних комунікацій Тетяни Добко «Українська літературна